

DOI: 10.55643/ser.3.57.2025.620

Віктор Захарчук

к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, Україна; e-mail: uf@univer.km.ua; ORCID: [0000-0002-0896-3747](https://orcid.org/0000-0002-0896-3747)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ОПОСЕРЕДКОВАНОГО ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є комплексний аналіз поняття та видів опосередкованого виконання кримінального правопорушення, визначення його типових ознак. Проаналізовано судову практику щодо кваліфікації опосередкованого вчинення кримінального правопорушення через залучення осіб, які не мають статусу суб'єктів злочину. Охарактеризовано типові способи опосередкованого вчинення кримінального правопорушення з використанням можливостей юридичної особи. Досліджено механізм учинення кримінального правопорушення через залучення осіб, які мають ознаки загального суб'єкта злочину, але при цьому діють без вини або під впливом непереборного фізичного чи психічного примусу. Також охарактеризовано кваліфікацію опосередкованого виконання кримінального правопорушення шляхом використання тварин, властивостей рослин, фізичних явищ, виробничих процесів діяльності механізмів, природних явищ. Виділено типові об'єктивні та суб'єктивні ознаки опосередкованого виконання кримінального правопорушення. Установлено, що опосередковане виконання кримінального правопорушення – це випадки використання злочинцем для виконання об'єктивної сторони діяння зусиль інших осіб, які в силу різних причин не підлягають відповідальності за скоєне. Такі випадки ускладнюють процес розслідування кримінального правопорушення й потребують установлення причиново-наслідкового зв'язку між діями опосередкованого виконавця й наслідками, що настали. Відповідно потрібно встановити належні правові підстави притягнення саме винної особи до кримінальної відповідальності, а не тих осіб, які реально виконали діяння. Адже саме з волі злочинця вчиняється діяння й настають ті наслідки, які є бажаними саме для нього. Опосередковане вчинення кримінального правопорушення має місце тоді, коли об'єктивна сторона злочину не здійснюється винною особою ні повністю, ні частково. Якщо ж особа виконує хоч якусь частину об'єктивної сторони, її слід уважати виконавцем або співвиконавцем діяння, а не опосередкованим виконавцем.

Ключові слова: опосередковане виконання кримінального правопорушення, опосередкований виконавець, реальний виконавець

ЖЕЛ Класифікація: K14, K40, K42

ВСТУП

У Кримінальному кодексі України про можливість опосередкованого виконання кримінального правопорушення йдеться в ч. 2 ст. 27, де вказано, що виконавцем (співвиконавцем) є не тільки та особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також та, яка здійснює злочин із залученням інших осіб, що згідно із законом не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності за вчинене. Тому при кваліфікації опосередкованого виконання кримінального правопорушення важливо встановити саме ту особу, з волі якої вчиняється кримінально-протиправне діяння, яка розуміє його сутність і бажані наслідки. Ті ж особи, які реально виконують діяння, не розуміючи справжнього його характеру, не повинні бути притягнені до відповідальності, адже вони виступають свого роду «знаряддям» у руках злочинця. Також важливо встановити види такого опосередкованого виконання, які відрізняються залежно від специфіки конкретного кримінального правопорушення,

Received: 08/08/2025

Accepted: 25/09/2025

Published: 30/09/2025

© Copyright
2025 by the author(s)

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC-BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

суб'єктивного двостороннього зв'язку між особами, конкретного способу вчинення кримінального правопорушення, розміру завданої шкоди.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

У науці кримінального права опосередковане виконання кримінального правопорушення переважно розглядають із погляду встановлення його поняття та особливостей кваліфікації типових проявів. Зокрема, у працях І. А. Зіновієвої (Zinovieva, 2016) досліджені питання щодо визначення поняття опосередкованого виконавця кримінального правопорушення, наявності необхідності встановлення причинового зв'язку між діями виконавця та діями організатора, підбурювача й пособника.

Особливості кваліфікації дій опосередкованого виконавця, зокрема в частині відмежування від співучасті в кримінальному правопорушенні, досліджені Ю. В. Хрисловою (Hristova, 2016).

Схожі питання щодо кваліфікації дій співучасників розглядає у своїй роботі й О. В. Ус (Us, 2014). Питання необережного співзаподіяння шкоди при вчиненні кримінального правопорушення та ролі в настанні таких наслідків опосередкованого виконавця розглянуті в роботі А. О. Бабича (Babych, 2022).

З. Є. Романівка (Romanivka, 2014) це поняття розглядає в порівнянні зі знаряддями та засобами вчинення кримінального правопорушення. Загалом огляд літератури свідчить, що однозначної назви в теорії кримінального права аналізоване явище не має: його називають посереднім учиненням кримінального правопорушення, посереднім виконанням, посереднім спричиненням, посередньою винністю, опосередкованим виконанням або вчиненням тощо (Hristova, 2016).

Учинення кримінального правопорушення із залученням інших осіб, які відповідно до законодавства не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене, в кримінальному праві тлумачать по-різному.

В. К. Гришук (Hryshchuk, 2019) для опису таких випадків використовує поняття «правило продовженої руки злочинця» й визначає його як суспільно небезпечну (кримінально-протиправну) дію, що вчинена цією особою й тоді, коли вона безпосередньо не здійснює фізичного кримінально-протиправного впливу на об'єкт кримінально-правової охорони.

О. О. Дудоров (Dudorov, 2018) опосередковане виконання кримінального правопорушення визначає як учинення суспільно небезпечного діяння, коли людина (злочинець) безпосередньо не здійснює фізичного впливу на об'єкт кримінально-правової охорони.

Ю. В. Хрислова (Hristova, 2016) це поняття характеризує як дії особи, яка використала з метою вчинення злочину інших осіб, які згідно із законом не можуть нести кримінальної відповідальності за вчинені дії.

Р. В. Вереша (Veresha, 2012) опосередкованим виконанням кримінального правопорушення називає випадки, коли особа вчинила діяння не власноручно, використавши для цього іншу особу, яка через малолітство, розумову відсталість, психічні захворювання чи з інших причин була нездатна усвідомлювати характер і значення своїх дій.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу поняття та визначення видів опосередкованого виконання кримінального правопорушення. Задля досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- провести аналіз запропонованих у науці кримінального права визначень поняття опосередкованого виконання кримінального правопорушення;
- дослідити класифікації опосередкованого виконання кримінального правопорушення та визначити його найбільш поширені види й ознаки.

МЕТОДИ

Серед основних методів дослідження є метод системного аналізу, з допомогою якого досліджено думки науковців щодо визначення поняття опосередкованого виконання кримінального правопорушення. Метод синтезу дозволив сформулювати власне визначення поняття опосередкованого виконання кримінального правопорушення. Метод

узагальнення дозволив сформулювати найбільш поширені види поняття опосередкованого виконання кримінального правопорушення. Емпіричний метод був використаний під час аналізу судової практики застосування кримінальної відповідальності за окремі види опосередкованого виконання кримінального правопорушення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз наведених думок науковців свідчить, що загалом під опосередкованим виконанням кримінального правопорушення можна мати на увазі випадки, коли особа використовує для виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення інших осіб, які в силу різних підстав не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне. У такому разі особа хоч безпосередньо не вчиняє кримінального правопорушення, але настання кримінально-протиправного наслідку перебуває в причиново-наслідковому зв'язку з їхніми діями. Адже саме вона виступає й організатором, і підбурювачем. І саме її визнають за таких умов виконавцем кримінального правопорушення – опосередкованим виконавцем. У цьому разі має місце поєднання об'єктивних ознак, адже кримінально-протиправне діяння вчинене й настає кримінально-протиправний наслідок. Також має місце складне поєднання суб'єктивних елементів, адже особа, яка безпосередньо вчиняє кримінальне правопорушення, не розуміє протиправності й значення своїх дій. Її фактично, використовують як знаряддя вчинення кримінального правопорушення, обманюють.

Щодо видів такого опосередкованого виконання, то запропоновані в теорії кримінального права класифікації можна узагальнити до таких п'яти видів (Таблиця 1).

Таблиця 1. Види опосередкованого виконання кримінального правопорушення.

№	Вид опосередкованого виконання	Хто реальний виконавець	Причина непритягнення його до відповідальності	Роль винної особи (опосередкованого виконавця)	Ключові особливості / умови
1	Через осіб, які не є суб'єктами КК (малолітні, неосудні)	Малолітня або неосудна особа	Відсутність віку / осудності	Залучає, використовуючи довіру, спрощення, вплив	<ul style="list-style-type: none"> Виконання об'єктивної сторони повністю; Дитина може не розуміти дій; Важливо: чи знав дорослий про вік / неосудність.
2	Через можливості юридичної особи	Працівники юр. особи	Відсутність вини (виконують посадові обов'язки)	Зловживає повноваженнями, організовує дії	<ul style="list-style-type: none"> Злочин маскується під звичайну діяльність; Важливо: чи усвідомлювали дії працівники.
3	Через осіб, які діють без вини (омана, обман)	Особи, введені в оману	Добросовісна помилка щодо суті дій	Організовує, вводить в оману, приховує правду	<ul style="list-style-type: none"> Відсутня інтелектуальна ознака вини; Винний умисно створює хибні умови
4	Через осіб, які діють під примусом / наказом	Особа, яка зазнала примусу	Діє під впливом фізичного або психологічного тиску	Вдається до погроз, насилля або наказу	<ul style="list-style-type: none"> Відсутня вольова ознака вини; Примус має бути непереборним; Наказ – незаконний, але з обов'язковим виконанням.
5	Через тварин, механізми, фізичні явища	Собака, механізм, явище, техніка	Не є суб'єктом кримінального права	Керує об'єктом або запускає процес	<ul style="list-style-type: none"> Пряма шкода від керованого джерела; Важливо: причиново-наслідковий зв'язок дій і наслідків.

1. Учинення злочину через залучення осіб, які не мають статусу суб'єктів кримінального правопорушення (через недосягнення віку кримінальної відповідальності або неосудність). Наприклад, злочинець, маючи умисел на таємне викрадення чужого майна, з корисливих мотивів, перебуваючи в чужій квартирі разом із малолітнім, попросив його взяти й винести з квартири майно, яке належить потерпілому, що малолітній і зробив, а майно передав обвинуваченому. Подібні випадки опосередкованого виконання кримінального правопорушення можна пояснити тим, що малолітніх осіб простіше ввести в оману щодо справжнього характеру їхніх дій, також вони легше піддаються вмовлянням та більш довірливі. Їх простіше заохотити до вчинення правопорушення (наприклад, малолітній думає, що просто допомагає особі, його можна заохотити значно меншою винагородою, ніж дорослу особу тощо). Також такі особи легше входять у довіру до потерпілих з огляду на свій вік.

Оскільки такі особи досить часто не розуміють справжнього характеру свого діяння, вони не бояться, що їх затримують, і тому можуть діяти впевнено й навіть нахабно. Водночас у потерпілої особи може не виникнути підозри й

побоювання про те, що малолітню особу використовують для вчинення кримінального правопорушення. З. Є. Романівка вказує, що такі малолітні особи, по суті, відіграють роль знаряддя злочину, оскільки взагалі не підлягають кримінальній відповідальності (Romanivka, 2020).

Під час кваліфікації такого типу опосередкованого вчинення кримінального правопорушення необхідно обов'язково визначити ступінь участі малолітньої особи у вчиненому діянні. Адже можуть бути випадки, коли малолітня особа лише допомагає вчинити відповідне діяння. Наприклад, доросла особа допомогла малолітній особі перелізти через огорожу. А остання потім відчиняє зсередини ворота, після чого доросла особа проникає на відповідну територію й викрадає майно. Або випадки, коли малолітня особа гукає іншу особу на допомогу, а потім на таку особу нападають дорослі злочинці й грабують.

У наведених випадках опосередкованого виконання немає, адже об'єктивну сторону діяння виконує дорослий злочинець (викрадає майно, грабує). Малолітня особа виконує роль пособника. Але в силу недосягнення віку не буде співучасником. І лише у випадках, коли об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення повністю виконує малолітня або неосудна особа, має місце опосередковане виконання. При цьому не важливо, чи розуміє малолітня особа справжній характер учинюваного нею діяння: вона в будь-якому разі не є суб'єктом кримінального правопорушення. Водночас при опосередкованому вчиненні кримінального правопорушення обов'язковим є розуміння суб'єктом того, що він залучає для вчинення злочину особу, яка через певні обставини не може нести кримінальної відповідальності за цей злочин (Аудінян, 2015).

Такі дії злочинця також є обставиною, що обтяжує покарання, і в окремих випадках потребують додаткової кваліфікації за ст. 304 КК України як утягнення неповнолітніх у кримінально-протиправну діяльність (Voznyuk, 2016). У випадках використання для вчинення кримінального правопорушення осіб, які не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, і неосудних осіб обов'язково слід встановити, чи знав опосередкований виконавець про малолітній вік особи або про її неосудність. Якщо ж особа цього не знала або помилялася щодо наявності в особи ознак суб'єкта складу кримінального правопорушення, її дії можна кваліфікувати як замах на вчинення діяння групою осіб. Водночас не буде опосередкованого виконання кримінального правопорушення при використанні малолітньої дитини для жебрацтва (ст. 150-1 КК України), при розбещенні неповнолітніх (ст. 156 КК України), схиланні неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України). Адже в таких випадках об'єктивну сторону кримінальних правопорушень утворюють не дії малолітніх осіб, як при опосередкованому виконанні, а дії злочинця відносно них.

2. Учinenня кримінального правопорушення з використанням можливостей юридичної особи (зокрема її працівників). Загалом воно полягає в тому, що винна особа, яка, як правило, є службовцем і має владні повноваження, протиправно керує діями інших працівників юридичної особи, які при цьому можуть не розуміти справжнього характеру свого діяння та його суспільно небезпечних наслідків, оскільки вважають, що виконують доручення керівництва або колеги по роботі. Тобто працівники юридичної особи, які реально виконують діяння, діють без наявності вини на вчинення кримінального правопорушення. При цьому зовні це має вигляд звичайної службової діяльності та виконання посадових обов'язків.

У судовій практиці такі випадки переважно мають місце при вчиненні особою незаконного привласнення майна шляхом зловживання своїм службовим становищем. Наприклад, службова особа юридичної особи, маючи кримінально-протиправний умисел на отримання грошових коштів від незаконної реалізації зерна пшениці, а також приховування вчиненого кримінального правопорушення, діючи з умислом як опосередкований виконавець, вона організувала та дала розпорядження необізнаним працівникам підготувати проект договору купівлі-продажу зерна, що підтверджував факт його реалізації, достовірно знаючи, що це не відповідає дійсності. Потім надала проект договору купівлі-продажу зерна генеральному директорові, який, також будучи необізнаним про її справжні наміри, підписав його. Також це можуть бути випадки, коли службова особа використовує підлеглих працівників для того, щоб вони отримували неправомірну вигоду, яку потім передавали для неї. У таких випадках також важливо встановити, чи розуміли особи, які безпосередньо виконують об'єктивну сторону діяння, значення своїх дій і їх суспільну небезпеку. Адже якщо вони розуміли злочинний характер своїх дій, то також можуть відповідати як співучасники. Наприклад, про таке розуміння може свідчити отримання відповідною особою, яка реально виконала діяння, винагороди за свої дії або винагороди за те, щоб нікому не розповідало про те, що вона вчинила на прохання реального виконавця.

У разі вчинення кримінального правопорушення з використанням можливостей юридичної особи інколи складно виявити реального злочинця або групу працівників, які спільно вчиняють діяння. Це зумовлено тим, що досить часто в юридичній особі рішення ухвалює колегіальний орган (наприклад, загальні збори). При цьому одні особи можуть знати про злочинність діяння, інші ні. Крім того, колегіальні рішення підписує уповноважена службова особа

(голова загальних зборів, директор, президент тощо), яка також може й не знати про незаконність і злочинність діяння, але підписує документи, оскільки змушена підкоритися волі колегіального органу.

3. Учинення злочину через залучення осіб, які відповідають ознакам загального суб'єкта кримінального правопорушення, але при цьому діють без вини (у результаті оман, помилки). Наприклад, досить типовим є випадок, коли особа з метою незаконної передачі наркотичних засобів використовує іншу особу без її відома й намагається збути наркотики особам, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі. У таких випадках необхідно чітко встановити, що особи, які фактично здійснили об'єктивну сторону діяння, не усвідомлювали справжньої суті своїх дій, оскільки були введені в оману злочинцем. Для правильної кваліфікації таких дій слід урахувувати спосіб доступу до майна, час та місце вчинення діяння, поведінку опосередкованого виконавця тощо. У судовій практиці є випадки, коли злочинець може навіть і не повідомляти іншим особам про належність йому певного майна, яке вони, наприклад, виносять, а створити своєю поведінкою умови, що в осіб не виникне сумнівів щодо належності йому майна.

У цьому випадку співучасть відсутня, оскільки інші особи діяли під впливом оманливих уявлень про справжню сутність своїх дій. Винний умисно спотворює реальні відомості або приховує правдиву інформацію про фактичний стан справ, цим свідомо вводячи в оману інших. У цьому разі можна вести мову про добросовісну помилку реального виконавця, у кримінально-правовій теорії це розглядають як ненавмисні, помилкові дії особи: суб'єкт, який допустив помилку, вважав свої дії правильними. Він діяв добросовісно й не мав умислу на здійснення цієї помилки (Onishchenko, 2016). Проте основною причиною виникнення такої помилки є дії опосередкованого виконавця, зокрема обман і створені ним обставини.

4. Учинення кримінального правопорушення з використанням осіб, які діють під впливом непереборного фізичного або психічного примусу або при виконанні наказу. У такому випадку обмежена вольова ознака вини: особа не може повною мірою керувати своїми діями (вчинками), адже вона змушена вчинити кримінальне правопорушення, інакше їй заповідють тілесні ушкодження тощо (Khramtsov, 2013). Цікавою є позиція В. М. Бурдіна, який вважає, що за таких умов можна вести мову про виключення вольової ознаки осудності й відповідно фізичний вплив розглядати серед причин неосудності (Burdin, 2008).

Наприклад, винна особа, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно з метою таємного викрадення чужого майна, застосовуючи фізичний примус до свого неповнолітнього сина (заподіяння ударів долонею по потилиці), змусила його піти на подвір'я іншої особи, де той проник усередину приміщення, шляхом демонтажу таємно викрав майно й віддав його винній особі. Тобто до реального виконавця застосований переборний фізичний або психічний примус, при якому особа має можливість обрати той чи інший варіант поведінки на власний розсуд. Тому для того щоб такі випадки виключали кримінальну відповідальність реального виконавця, потрібно встановити, що негативні наслідки, які настали в результаті його поведінки, були не більші, ніж відвернені ним негативні наслідки для нього особисто чи інших осіб.

Відмінність від попереднього розглянутого виду опосередкованого виконання кримінального правопорушення полягає в тому, що реальний виконавець діє умисно, розуміючи справжній характер своїх дій, також він цілком може розуміти їх протиправність і суспільну небезпеку. Але якщо при опосередкованому виконанні кримінального правопорушення, коли реальний виконавець у результаті обману або добросовісної помилки не усвідомлює суспільної небезпеки своїх дій (відсутня інтелектуальна ознака вини), то при вчиненні дій під впливом фізичного примусу відсутня вольова ознака вини: особа не може повною мірою керувати своїми діями (вчинками). У такому разі вона змушена вчинити кримінальне правопорушення, адже інакше їй заповідють тілесні ушкодження, обмежать волю тощо. Такий примус спрямований на біологічну (тілесну) структуру особи й може бути виражений у побоях, завданні різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень тощо (Baulin, 2014). Тобто особа фактично виступає звичайним знаряддям у руках злочинця, не маючи волі не підкоритися його вимогам. Водночас прохання про допомогу у вчиненні кримінального правопорушення не можна розглядати як психологічний примус.

5. Учинення кримінального правопорушення шляхом використання тварин, властивостей рослин, фізичних явищ, виробничих процесів діяльності механізмів, природних явищ. Інколи опосередковане кримінальне правопорушення здійснюють через застосування винною особою собак із метою навмисного заподіяння тілесних ушкоджень потерпілому або вчинення дій із хуліганських спонукань. За таких умов особа самостійно не заповідює ушкоджень, але такі наслідки перебувають у причиново-наслідковому зв'язку з її діями – нацькуванням собаки. Наприклад, особа на підставі особистих неприязних відносин, що раптово виникли, дала команду «фас» власній собаці породи «німецька вівчарка», яка накинулася на неповнолітнього, чим спричинила йому тілесні ушкодження. У таких випадках дуже часто виникають труднощі з визначенням справжньої природи й дій особи, і її вини (чи здійснювала особа певне діяння, а також чи було це зроблено свідомо або з необережності) (Navrotsky, 2014).

Такі ситуації часто трапляються й у випадках кримінальних правопорушень, що виникають через порушення спеціальних норм (наприклад, у царині виробничої безпеки) або під час взаємодії з джерелами підвищеної небезпеки (наприклад, у галузі безпеки дорожнього руху та експлуатації транспортних засобів) (Zagorodniuk, 2015). У разі використання для опосередкованого виконання кримінального правопорушення джерел підвищеної небезпеки слід установити, що потерпіла особа зазнала їхньої дії не випадково, а в результаті розвитку причинно-наслідкового зв'язку, яким керував реальний виконавець (Kvasha, 2013).

Загалом, усі наведені види опосередкованого виконання кримінального правопорушення мають спільні ознаки. Умовно їх можна поділити та об'єктивні та суб'єктивні (Таблиця 2).

Таблиця 2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки опосередкованого вчинення кримінального правопорушення.	
Об'єктивні ознаки	Суб'єктивні ознаки
Реально виконане діяння, що становить об'єктивну сторону конкретного кримінального правопорушення (викрадене майно, незаконно реалізовані наркотичні засоби, потерпілому заподіяні тілесні ушкодження).	Усвідомлення суб'єктом того факту, що він використовує особу, яка не підлягає кримінальній відповідальності.
Опосередкований виконавець особисто не виконує дій, що становлять об'єктивну сторону правопорушення.	Безпосередній виконавець не має загальних ознак суб'єкта кримінального правопорушення (неповнолітній, неосудний).
Часто опосередкований виконавець поєднує функції організатора та підбурювача.	На безпосереднього виконавця здійснено вплив із боку опосередкованого виконавця.
Настають наслідки, які необхідні для злочинця (у матеріальних складах кримінального правопорушення).	У разі використання тварин, фізичних явищ або сил природи є особа, яка ними керує.
Діяння спрямовані не лише на вчинення злочину, а й на уникнення відповідальності (залучення проміжних ланок ускладнює встановлення реального суб'єкта).	Суб'єктивна сторона діяння безпосереднього виконавця має характер відсутності вини (омана, помилка, довірливість тощо).
–	Опосередкований виконавець діє виключно з прямим умислом, водночас безпосередній виконавець може діяти й умисно, і з необережності.
–	Відсутній суб'єктивний двосторонній зв'язок між опосередкованим і безпосереднім виконавцем (лише один розуміє, що вчинено кримінальне правопорушення).

Опосередковане вчинення кримінального правопорушення є важливим і водночас складним інститутом кримінального права, що має низку специфічних особливостей і з теоретичного, і з практичного погляду.

По-перше, таке вчинення злочину передбачає наявність двох категорій учасників: особи, яка фактично вчиняє суспільно небезпечне діяння, і особи, що діє опосередковано, використовуючи першу як інструмент для досягнення своїх злочинних цілей. Особливістю є те, що остання, хоч і не бере безпосередньої участі у виконанні об'єктивної сторони злочину, несе основну кримінальну відповідальність як організатор і виконавець злочинного задуму, адже саме вона планує, координує й контролює процес учинення правопорушення. Це породжує певні труднощі з ідентифікацією винної особи, оскільки реальний виконавець не завжди усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, що може стосуватися малолітніх, осіб із психічними розладами або тих, хто діє під примусом. Саме ця двошарова структура вчинення кримінального правопорушення вимагає ретельного аналізу суб'єктивних і об'єктивних ознак діяння, а також детального розгляду мотивів, способів і умов його вчинення.

По-друге, виникає проблема юридичної кваліфікації таких дій. Адже традиційні підходи кримінального права базуються на припущенні, що виконавець має свідомий умисел і розуміє кримінальну протиправність свого вчинку. Однак у ситуаціях опосередкованого виконання ця умова порушена, що змушує законодавця й правозастосовчі органи шукати адекватні механізми притягнення до відповідальності. Законодавство деяких країн містить спеціальні норми, що регулюють такі випадки, визнаючи організатора опосередкованим виконавцем злочину, навіть якщо реальний виконавець не є суб'єктом кримінального правопорушення через вік, неосудність або інші підстави. Отож, правова доктрина активно розвивається в напрямі визнання кримінальної відповідальності не тільки за безпосереднє вчинення діяння, а й за створення умов і використання інших осіб, що не підлягають кримінальному переслідуванню.

По-третє, у практиці часто виникають конфлікти між моральними і юридичними оцінками поведінки учасників злочину. Так, реальні виконавці, які є малолітніми або неосудними, можуть викликати в суспільстві співчуття й бажання застосувати до них заходи виховного характеру, водночас опосередковані виконавці – дорослі і свідомі особи –

підлягають суворому покаранню. При цьому часто трапляються випадки, коли реальний виконавець свідомо чи під впливом примусу виконує роль знаряддя злочину, не маючи змоги відмовитись або вплинути на ситуацію. Тому особливо важливою є оцінка мотивів і ступеня примусу, які можуть знімати або зменшувати ступінь вини реального виконавця, але не виключають відповідальності опосередкованого організатора. Відповідно, судова практика зобов'язана враховувати ці особливості при формуванні обвинувального акта, винесенні вироку й визначенні міри покарання.

По-четверте, сучасна кримінальна політика спрямована на превенцію таких злочинів шляхом посилення відповідальності за втягнення неповнолітніх і нездатних осіб до кримінально-протиправної діяльності. Зокрема, це стосується застосування додаткових статей Кримінального кодексу, які передбачають окрему кваліфікацію дій, пов'язаних із використанням малолітніх, осіб із психічними захворюваннями або тих, хто перебуває під фізичним чи психічним примусом. Важливим моментом є те, що законодавець розглядає такі дії не лише як спосіб вчинення основного злочину, а і як самостійне кримінально каране діяння, що має на меті захист вразливих категорій осіб.

По-п'яте, аналіз випадків опосередкованого виконання злочинів показує, що злочинці постійно винаходять нові способи використання інших осіб і навколишніх обставин для досягнення своїх злочинних цілей. Це може бути залучення неповнолітніх до дрібних кримінальних правопорушень, використання службового становища й довіри у великих юридичних особах, примус і обман у приватних стосунках, а також застосування фізичних факторів, наприклад, тварин або небезпечних механізмів для завдання шкоди. Така багатогранність і різноманітність форм викликає необхідність постійного вдосконалення законодавства й практики, а також підвищення професійного рівня працівників правоохоронних органів.

З огляду на викладене, можна стверджувати, що опосередковане виконання кримінального правопорушення є складним феноменом, що вимагає комплексного підходу до розуміння його юридичних і соціальних аспектів. Воно ставить низку викликів для теорії кримінального права, пов'язуючи питання визначення суб'єктності, вини, обставин, що виключають чи пом'якшують відповідальність, а також викликає необхідність узгодження законодавчих норм із сучасними реаліями. У свою чергу, ефективна протидія опосередкованим формам злочинності є важливим елементом забезпечення правопорядку й безпеки суспільства в цілому, оскільки лише через чітке розмежування ролей і відповідальності можна ефективно захистити права й законні інтереси громадян і держави.

ДИСКУСІЯ

Питання кримінально-правової кваліфікації дій особи, яка вчиняє злочин із залученням інших осіб, що за законом не підлягають кримінальній відповідальності (наприклад, недієздатних, малолітніх; осіб, які діяли під примусом, тощо), залишається дискусійним у сучасній кримінально-правовій науці. Таке явище часто позначають термінами «опосередковане (посереднє) виконання», «посереднє спричинення», «посередня винність», однак усталеного й загальноприйнятого визначення цього правового феномену досі не сформовано.

Науковці підходять до проблеми з різних позицій: дехто аналізує її крізь призму об'єктивних ознак складу злочину, інші – через дослідження суб'єктивної сторони, а також із позиції відмежування від інституту співучасті. Зокрема, Ю. В. Христова присвятила увагу саме опосередкованому вчиненню злочину, детально розкривши його ознаки, правову природу та відмінності від співучасті. Її позиція базується на розмежуванні юридично значущої ролі особи, яка фактично виконує діяння, та тієї, яка організовує або спрямовує такі дії через контроль над ситуацією чи особою.

І. А. Зінов'єва, у свою чергу, запропонувала класифікацію опосередкованих виконавців та досліджувала механізми виникнення кримінальної відповідальності у випадках, коли виконання злочину здійснюють через іншу особу. Авторка приділяє значну увагу суб'єктивним аспектам поведінки опосередкованого виконавця, що, на її думку, має ключове значення для кваліфікації.

Суттєвий внесок у дискусію зробив В. К. Гришук, який у підручнику з кримінального права розкрив поняття опосередкованого вчинення злочину, наголосивши на його відмінності від класичної співучасті. Науковець підкреслює, що в таких випадках відповідальність несе лише та особа, яка фактично керує діями іншої (неосудної або такої, що не усвідомлює значення своїх дій), а не сама особа-виконавець.

О. О. Кваша, досліджуючи структуру співучасті, також розглядає проблематику опосередкованого вчинення, однак через призму розмежування з формами співучасті. Він звертає увагу на те, що опосередкований виконавець не є співучасником у класичному розумінні, оскільки відсутня двостороння суб'єктивна взаємодія з особою, яка фактично виконує злочин.

Об'єктивній стороні злочину значну увагу приділила З. Є. Романівка. Вона зосередилася на кримінально-правовому значенні знарядь і засобів при опосередкованому вчиненні злочину, аналізуючи вплив зовнішніх інструментів (у широкому розумінні) на кваліфікацію дій особи, яка використовує інших для досягнення злочинного результату.

Баулін Ю. В., Дудоров О. О. і Вознюк А. А. у своїх фундаментальних працях також висвітлюють аспекти інституту опосередкованого виконання в межах загального вчення про злочин, звертаючи увагу на проблематику меж кримінальної відповідальності; поняття виконавця, суб'єктивної сторони та її значення для побудови правильної кваліфікації.

Отже, хоча позиції науковців у цілому зводяться до розуміння того, що особа, яка використовує інших для вчинення злочину, повинна нести кримінальну відповідальність як виконавець (а не як організатор чи підбурювач), у деталях ці підходи залишаються різними. Зокрема, відмінності бачимо в способах тлумачення ролі виконавця, у визначенні ключових ознак опосередкованого вчинення, а також у механізмах відмежування цього явища від співучасті.

ВИСНОВКИ

Опосередковане виконання кримінального правопорушення – це умисне діяння особи, спрямоване на те, щоб виконати об'єктивну сторону кримінального правопорушення за допомогою інших осіб, які діють невинно або завідомо для особи не є суб'єктами кримінального правопорушення.

Сформульовано основні види опосередкованого виконання кримінального правопорушення, викладені нижче.

1. Учинення злочину з використанням осіб, які не мають статусу суб'єктів кримінального правопорушення (не досягли встановленого віку відповідальності, неосудні).
2. Учинення кримінального правопорушення з використанням можливостей юридичної особи.
3. Учинення злочину через залучення осіб, що відповідають ознакам загального суб'єкта кримінального правопорушення, які при цьому діють без вини, оскільки були введені в оману стосовно справжньої суті своїх дій.
4. Учинення кримінального правопорушення з використанням осіб, які діють під впливом непереборного фізичного або психологічного примусу або при виконанні наказу.
5. Учинення кримінального правопорушення шляхом використання тварин, виробничих процесів діяльності механізмів.

Найпоширеніші види опосередкованого вчинення кримінального правопорушення можуть бути здійснені шляхом залучення осіб, що не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, особливо у випадках скоєння корисливих злочинів, спрямованих проти майна. При кваліфікації такого виконання важливо встановити ступінь участі малолітньої особи у виконанні діяння. Зокрема слід установити, чи малолітня особа повністю виконує об'єктивну сторону діяння, чи лише допомагає злочинцеві. При цьому не важливо, чи розуміє малолітня особа справжній характер учинюваного нею діяння: вона в будь-якому разі не є суб'єктом кримінального правопорушення.

Опосередковане виконання кримінального правопорушення з використанням можливостей юридичної особи полягає в тому, що винна особа протиправно використовує своє службове становище та владні повноваження у власних інтересах, а саме використовує підпорядкованих осіб, які діють невинно, для виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення. При цьому зовні це має вигляд звичайної службової діяльності та виконання посадових обов'язків. Переважно таке опосередковане виконання має корисливий мотив.

Для кваліфікації опосередкованого правопорушення при встановленні вчинення кримінального правопорушення за участі осіб, які діяли без вини, необхідно довести, що ті, хто фактично здійснив об'єктивну сторону злочину, не усвідомлювали справжньої природи своїх дій, оскільки були обмануті злочинцем.

Опосередковане виконання кримінального правопорушення при застосуванні фізичного або психологічного примусу полягає в примушуванні іншої особи до вчинення діяння. Однак співучасть тут відсутня, адже особа, яка реально виконує діяння, не має можливості керувати своїми діями, або вона діє в стані крайньої необхідності. Опосередковане виконання кримінального правопорушення також можливе в разі виконання підпорядкованою особою наказу, який вона вважає законним і таким, що виданий у встановленому порядку. Однак для винної особи такий наказ завідомо є незаконним. А виконання його підлеглими працівниками призведе до настання бажаних для неї

злочинних наслідків. Інколи опосередковане вчинення кримінального правопорушення відбувається через застосування винною особою собак із метою навмисного заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень або з хуліганських мотивів. За таких умов особа самостійно не заподіює ушкоджень, але такі наслідки перебувають у причиново-наслідковому зв'язку з її діями – нацькуванням собаки. У разі використання для опосередкованого виконання кримінального правопорушення джерел підвищеної небезпеки слід встановити, що потерпіла особа зазнала їхньої дії не випадково, а в результаті розвитку причиново-наслідкового зв'язку, яким керував реальний виконавець.

Відсутність єдиного, усталеного підходу до визначення й правового тлумачення опосередкованого виконання злочину свідчить про необхідність подальших досліджень у цій царині, особливо з урахуванням актуальності таких ситуацій у правозастосовній практиці.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ФІНАНСУВАННЯ

Автор не отримував фінансування для цього рукопису.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

REFERENCES / ЛІТЕРАТУРА

- Aydinyan, A.V. (2016). Taking into account factual errors in the commission of a crime in complicity (on examples of staging intentional murder). *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, 36(2), 72-75. http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_36%282%29__20
- Babych, A.O. (2022). On the possibility of a subjective connection between co-perpetrators of harm through negligence. *Legal Bulletin*, 24, 156-162. <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.24.21>.
- Baulin, Y.V. (2014). Circumstances that exclude the criminality of an act. *Bulletin of the Criminal Law Association of Ukraine*, 1(2), 133-148. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6126>
- Burdin, V.M. (2008). Criminal and legal significance of physical coercion. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 3, 3-5. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/N_vlduvs/2008_2/08b.vmtzp.Pdf
- Dudorov, O.O. (2018). The problem of the unity of judicial practice in cases of fraud. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3, 80-97. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2018_3_9
- Hristova, Y.V. (2016). Current issues of indirect commission of a crime. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1, 309-316. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2016_1_44
- Hryshchuk, V.K. (2019). Criminal law of Ukraine: general part: textbook. Lviv.
- Khramtsov, O.M. (2013). Physical or mental coercion as a circumstance that excludes the criminality of an act (national and international aspects). *Bulletin of the V.N. Karazin Kharkiv National University*, 14, 162-165. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKHiPR_2013_1062_14_42
- Kvasha, O.O. (2013). Complicity in a crime: structure and responsibility. Luhansk: RVV LDUVS named after E.O. Didorenko.
- Navrotsky, D.M. (2014). The concept of an order (order) and its types in the criminal law of Ukraine. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*, 2, 77-80. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_9-2%282%29__25
- Onishchenko, N.M. (2016). On the question of doctrinal legal errors: nature and ways of overcoming them. *Journal of Civil and Criminal Procedure*, 2, 75-84. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chcks_2016_2_5
- Orlovsky, R.S. (2013). On the problem of one-sided and two-sided subjective connection between accomplices in a crime. *Visn. Kharkiv. National University named after V. N. Karazin*, 107(15), 110-114. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/10471?locale=uk>
- Romanivka, Z.E. (2014). The concept and criminal-legal significance of tools and means of committing crimes. *Customs Affairs*, 1(2.1), 99-105. <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/3/18.pdf>
- Romanivka, Z.E. (2020). Criminal-legal significance of tools and means in the case of indirect commission of a crime. *Legal position*, 3(28), 97-101. [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FM.T=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Vznu_Jur_2014_4\(1\)_41](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FM.T=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Vznu_Jur_2014_4(1)_41)
- Us, O.V. (2014). Special rules for qualifying the actions of accomplices: analysis of the resolutions of the Plenum of

- the Supreme Court of Ukraine. *Law and Society*, 6, 315-321. http://nbuv.gov.ua/Pbzz_2014_27_8%20.pdf
16. Veresha, R.V. (2012). Criminal Law of Ukraine. General part: textbook. K.: Center for Educational Literature.
  17. Voznyuk, A.A., & Dudorov O.O. (2016). Criminal Law of Ukraine. General part. Kyiv: National Academy of Internal Affairs, «Education of Ukraine».
  18. Zagorodniuk, S.O. (2015). Criminal liability for crimes against production safety. *South Ukrainian Legal Journal*, 1, 31-33. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2015_1_11
  19. Zinovieva, I.A. (2016). Indirect perpetrator of a crime: concept and types. *Issues of combating crime*, 31, 197-213. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2016_31_16
  20. Zinovieva, I.A. (2016). The actions of the executor as a consequence of the cumulative actions of accomplices. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2(85), 148-157. https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-147-157.pdf

Viktor Zakharchuk

CONCEPT AND TYPES OF INDIRECT COMMISSION OF A CRIMINAL OFFENSE

The aim of this article is to offer a thorough analysis of the concept and types of indirect commission of a criminal offense and to identify its typical features. The practice of qualifying indirect commission of a criminal offense through the use of persons who are not subjects of a criminal offense is examined. Typical methods of indirect commission of a criminal offense using the capabilities of a legal entity are characterized. The process of committing a criminal offense through the use of individuals who possess the characteristics of a general subject of a criminal offense but act without guilt or under the influence of irresistible physical or psychological coercion is analyzed. The classification of indirect commission of a criminal offense through the use of animals, properties of plants, physical phenomena, production processes, mechanisms, and natural phenomena is also described. Typical objective and subjective characteristics of the indirect commission of a criminal offense are identified.

It has been established that indirect commission of a criminal offense refers to cases where a criminal uses the efforts of other persons who, for various reasons, are not liable for the offense committed to carry out the objective side of the act. Such cases complicate the investigation of a criminal offense and require establishing a causal link between the actions of the indirect perpetrator and the consequences that ensued. Accordingly, it is necessary to establish the appropriate legal grounds for bringing the guilty person to criminal responsibility, rather than those persons who actually committed the act. After all, it is the will of the criminal that causes the act to be committed and the consequences that are desirable for him to occur. Indirect commission of a criminal offense occurs when the guilty party does not carry out the objective elements of the offense either fully or partially. If the individual carries out even a portion of the objective elements, they are considered a perpetrator (or co-perpetrator) of the act, rather than an indirect perpetrator.

Keywords: indirect commission of a criminal offense, indirect perpetrator, actual perpetrator

JEL Classification: K14, K40, K42